

CADRUL NORMATIV INTERNAȚIONAL ÎN MATERIA LIBERTĂȚII DE GÂNDIRE

Sergiu SUVAC
doctorand ULIM, judecător

SUMAR

Libertatea de gândire este un drept fundamental consacrat în numeroase instrumente universale și regionale în materia protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Apărut relativ recent acest drept, datorită codificării, a fost în continuu reiterat în tratatele internaționale, iar conținutul său juridic a fost îmbogățit prin practica instanțelor jurisdicționale internaționale. Astăzi majoritatea statelor lumii, inclusiv Republica Moldova, nu doar au recunoscut în ordinea juridică internă libertatea de gândire, de conștiință și de religie, dar au instituit și garanții suplimentare în vederea exercitării lor.

Cuvinte-cheie: libertate de gândire, libertate de conștiință, libertate de religie, mecanism universal al drepturilor omului, sistem regional de protecție a drepturilor omului.

Libertatea de gândire este codificată în multiple instrumente universale și regionale de protecție a drepturilor omului începând cu anul 1948. De atunci, acest drept fundamental al persoanei s-a îmbogățit cu noi conținuturi și a căpătat noi valențe rezultate ca urmare a promovării egalității, nediscriminării, toleranței și multiculturalismului. În prezentul articol ne propunem să analizăm evoluția și codificarea libertății de gândire, inițial – prin instrumentele universale adoptate sub egida Organizației Națiunilor Unite, ulterior – în cadrul mecanismelor regionale de protecție a drepturilor omului.

Analiza evoluției și conținutului juridic al oricărui drept fundamental al persoanei trebuie să debuteze cu evocarea celor consacrate de Carta Internațională a Drepturilor Omului. În acest context, estimăm util să demarăm prezenta investigație științifică prin ex-

INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORK OF FREEDOM OF THOUGHT

SUMMARY

Freedom of thought is a fundamental right enshrined in many universal and regional instruments on the protection of human rights and fundamental freedoms. Relatively recently appeared this right, due to codification, has been repeatedly reiterated in international treaties, and its legal content has been enriched by the practice of international jurisdictions. Today, most of the world's states, including the Republic of Moldova, not only recognized the freedom of thought, conscience and religion in their internal legal order but also imposed additional guarantees for their exercise.

Key-words: freedom of thought, freedom of conscience, freedom of religion, universal mechanism of human rights, regional system for the protection of human rights.

punerea conținutului art.18 al Declarației Universale a Drepturilor Omului [13], care prevede: „Orice persoană are dreptul la libertatea gândirii, a conștiinței și a religiei; acest drept implică libertatea de a-și schimba religia sau convingerile precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerile sale, individual sau în colectiv, atât în public cât și privat, prin învățământ, practici, cult și îndeplinirea de rituri”.

Deoarece Declarația Universală nu are o natură juridică obligatorie, dispozițiile acesteia au fost transpuse în cele două pacte internaționale privind drepturile omului. Astfel, Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice [17] în art.18 conține următoarea prevedere:

„1. Orice persoană are dreptul la libertatea gândirii, conștiinței și religiei; acest drept implică libertatea de a avea sau de a adopta o religie sau o convingere la alegerea sa, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea, individual sau în comun, atât în public cât și în particular prin cult și îndeplinirea riturilor, prin practici și prin învățământ.

2. Nimeni nu va fi supus vreunei constrângeri putând aduce atingere libertății sale de a avea sau de a adopta o religie sau o convingere la alegerea sa.

3. *Libertatea manifestării religiei sau convingerilor nu poate fi supusă decât restricțiilor prevăzute de lege și necesare pentru ocrotirea securității, ordinii și sănătății publice sau a moralei sau a libertăților și drepturilor fundamentale ale altora.*

4. *Statele părți la prezentul Pact se angajează să respecte libertatea părinților și, atunci când este cazul, a tutorilor legali, de a asigura educația religioasă și morală a copiilor lor, în conformitate cu propriile lor convingeri”.*

Potrivit Comentariului general nr. 22 la art.18 al Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice [3]: „*Articolul 18 al Pactului sus-numit distinge libertatea de gândire, conștiință, religie sau convingere de libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea. Nu este permisă nici o limitare în ceea ce privește libertatea de gândire și de conștiință sau libertatea de a avea sau de a adopta o religie sau convingere la propria alegere. Aceste libertăți sunt protejate în mod necondiționat, la fel ca și dreptul la opinie fără interferențe în articolul 19.1. În conformitate cu articolele 18.2 și 17, nimeni nu poate fi obligat să-și dezvăluie gândurile sau să adere la o religie sau convingere”.*

În conformitate cu prevederile Declarației ONU privind eliminarea tuturor formelor de intoleranță și discriminare bazate pe religie sau credință [10] orice persoană are dreptul la libertatea de gândire, conștiință și religie. Acest drept include libertatea de a avea religia sau orice credință aleasă de el și libertatea să-și manifeste religia sau credința individual sau în comun cu alții, în mod public sau privat, prin cult, ritualuri, practici și învățare (art.1). Suplimentar, în temeiul art.6 Declarația prevede că dreptul la libertatea de gândire, conștiință și religie sau convingere implică inclusiv următoarele libertăți: libertatea de a practica un cult și de a ține întruniri cu privire la o religie, convingere și stabilirea, întreținerea localurilor cu aceste scopuri; libertatea de a fonda și întreține instituții caritabile și umanitare apropiate; libertatea de a confecționa, achiziționa și utiliza în cantități adecvate obiecte și material necesar pentru ritualuri sau practicile unei religii sau convingeri; libertatea de a scrie, imprima și difuza publicații privind aceste subiecte; libertatea de a învăța o religie sau o convingere în localuri potrivite în acest scop; libertatea de a solicita și de a primi contribuții voluntare, financiare și altele din partea particularilor și instituțiilor; libertatea de a forma, de a numi, alege sau desemna prin succesiune conducătorii apropiați în conformitate cu necesitățile și normele oricărei religii sau convingeri; libertatea de a respecta zilele de odihnă și de a sărbători zilele de sărbătoare și ceremoniile conform preceptelor stabilite de religia sau convingerea sa; libertatea de a stabili și de a menține comunicările cu indivizii și comunitățile în materia religiei sau convingerilor la nivel național și internațional.

Convenția internațională privind eliminarea tutu-

ror formelor de discriminare rasială (1965) [7] în art.5 prevede angajamentul statelor părți să interzică și să elimine discriminarea rasială sub toate formele și să garanteze dreptul fiecăruia la egalitate în fața legii fără deosebire de rasă, culoare, origine națională sau etnică, în realizarea inclusiv a dreptului la libertate de gândire, conștiință și religie (lit. d)).

Potrivit art.14 al Convenției cu privire la drepturile copilului (1989) [5], Statele părți vor respecta dreptul copilului la libertatea de gândire, de conștiință și religie. Statele părți vor respecta drepturile și obligațiile părinților sau, după caz, ale reprezentanților legali ai copilului de a-l îndruma în exercitarea dreptului susmenționat, de o manieră care să corespundă capacităților în formare ale acestuia. Libertatea de a-și manifesta propriile convingeri religioase sau alte convingeri nu poate fi îngrădită decât de restricțiile prevăzute în mod expres de lege și care sunt necesare pentru protecția securității publice, a ordinii publice, a sănătății publice și a bunelor moravuri sau a libertăților și drepturilor fundamentale ale altora.

Dispozițiile menționate supra au fost preluate, adaptate, dar și completate în cadrul mecanismelor regionale de protecție a drepturilor omului.

Potrivit art.8 din Carta africană a drepturilor omului și popoarelor [4], „*Libertatea de conștiință, profesarea și practicarea liberă a religiei sunt garantate. Sub rezerva de ordine publică, nimeni nu poate fi obiectul măsurilor de constrângere care restrâng manifestarea acestor libertăți”.*

În temeiul alin.(1) art.12 din Convenția interamericană a drepturilor omului [6] intitulat „Libertatea de conștiință și religie”, orice persoană are dreptul la libertatea de conștiință și religie. Acest drept implică libertatea de a-și păstra religia sau convingerile sale, sau de a schimba religia și convingerile, precum și libertatea de a profesa și de a răspândi credința sau convingerile, în mod individual sau colectiv, public sau particular.

În sistemul interamerican al drepturilor omului libertății conștiinței i se atrage atenție sporită. Aceasta decurge atât din prevederile articolului citat mai sus, precum și din natura garanțiilor de respectare a prevederilor Convenției, instituite prin art.27 al Convenției interamericane a drepturilor omului. Astfel, potrivit alin.(1) art.27, în caz de război, de pericol public sau orice altă situație de criză care amenință independența sau securitatea unui stat parte, acesta ar putea, în strictea corespundere cu circumstanțele de moment, să întreprindă măsuri care ar suspenda obligațiile contractate în virtutea prezentei Convenții, în măsura în care aceste măsuri nu vor fi incompatibile cu alte obligații impuse de dreptul internațional și nu presupun nicio discriminare fondată doar pe considerente de rasă, culoare, sex, limbă, religie sau origine socială. Totodată, alin.(2) art.27 dispune că precedentă dispoziție nu au-

torizează suspendarea unui șir de drepturi, printre care este indicată și libertatea conștiinței și religiei.

Sistemul european al drepturilor omului consacră și dezvoltă libertatea de conștiință. În conformitate cu prevederile art.9 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale [8] „Libertatea de gândire, de conștiință și de religie”, stipulează:

„1. Orice persoană are dreptul la libertatea de gândire, de conștiință și de religie; acest drept include libertatea de a-și schimba religia sau convingerea, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea în mod individual sau în colectiv, în public sau în particular, prin cult, învățământ, practici și îndeplinirea ritualurilor.

2. Libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea nu poate face obiectul altor restrângeri decât acelea care, prevăzute de lege, constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru siguranța publică, protecția ordinii, a sănătății sau a moralei publice ori pentru protejarea drepturilor și libertăților altora”.

Suplimentar, în conformitate cu prevederile art.2 al Primului Protocol adițional la Convenția Europeană a Drepturilor Omului [18], nimănui nu i se poate refuza dreptul la instruire. Statul, în exercitarea funcțiilor pe care și le va asuma în domeniul educației și al învățământului, va respecta dreptul părinților de a asigura această educație și acest învățământ conform convingerilor lor religioase și filosofice.

Mecanismul european al drepturilor omului, include suplimentar Convenției europene a drepturilor omului și instrumentele create de Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa (astăzi Organizația pentru Cooperare și Securitate în Europa). Astfel, în temeiul prevederilor Actului final de la Helsinki printre principiile care guvernează relațiile reciproce dintre statele participante se numără și „Respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, inclusiv a libertății de gândire, conștiință, religie sau de convingere”. Prin urmare, statele participante vor respecta drepturile omului și libertățile fundamentale, inclusiv libertatea de gândire, conștiință, religie sau de convingere pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie. Ele vor promova și încuraja exercitarea efectivă a drepturilor și libertăților civile, politice, economice, sociale, culturale și altele care decurg toate din demnitatea inerentă persoanei umane și sunt esențiale pentru libera și deplină sa dezvoltare. În acest cadru, statele participante vor recunoaște și respecta libertatea individului de a profesa și practica, singur sau în comun, religia sau convingerea acționând după imperativele propriei sale conștiințe [1]. Ulterior, în cadrul întrunirilor periodice a reprezentanților statelor participante la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa desfășurate în baza prevederilor Actului final (Viena (1990) [14], Copenhaga (1990) [15], Maastricht (2003) [12], Kiev (2013)

[11]) libertatea de gândire, conștiință și religie sau credință a fost reiterată și dezvoltată.

În cadrul Uniunii Europene a fost creat un alt sistem de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, având la bază conceptele, principiile și realizările mecanismului universal și sistemelor europene citate *supra*. În anul 2009 a intrat în vigoare Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene [2], care în alin.(1) art.10 „Libertatea de gândire, de conștiință și de religie” prevede: „Orice persoană are dreptul la libertatea de gândire, de conștiință și de religie. Acest drept implică libertatea de a-și schimba religia sau convingerea, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea individual sau colectiv, în public sau în particular, prin intermediul cultului, învățământului, practicilor și îndeplinirii riturilor.”

Aderând la multiple tratate internaționale universale și regionale în materia drepturilor și libertăților fundamentale, Republica Moldova și-a racordat cadrul normativ național prin incorporarea și implementarea standardelor internaționale în materie. Astfel, potrivit prevederilor alin.(1) art.32 din Constituția Republicii Moldova, intitulat „Libertatea opiniei și a exprimării”, oricărui cetățean îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil [9]. Suplimentar, la 11 mai 2007 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea privind libertatea de conștiință, de gândire și de religie [16]. Potrivit legii indicate, orice persoană are dreptul la libertatea de gândire, de conștiință și de religie. Acest drept trebuie exercitat în spirit de toleranță și de respect reciproc și cuprinde libertatea de a aparține sau nu unei anumite religii, de a avea sau nu anumite convingeri, de a-și schimba religia sau convingerile, de a profesa religia sau convingerile în mod individual sau în comun, în public sau în particular, prin învățatură, practici religioase, cult și îndeplinirea riturilor (art. 4). Nimeni nu poate fi urmărit pentru convingeri, gândire, credință sau necredință religioasă (art. 5). În vederea asigurării respectării libertății de gândire, legiuitorul nostru a avut grijă să recunoască expres primatul dreptului internațional în materie. Or, în conformitate cu prevederile alin.(2) art.2 din legea menționată, prevederile Constituției și ale legilor referitoare la libertatea de conștiință, de gândire și de religie vor fi interpretate și aplicate în conformitate cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte. În cazul în care tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte prevăd norme altele decât cele ale prezentei legi, se aplică normele tratatelor internaționale.

Rezumând, constatăm că cadrul normativ internațional în materia dreptului la libertatea de gândire

este unul consistent, corespunde în mare parte necesităților societății internaționale, tratatele internaționale stabilind expres condițiile exercitării dreptului menționat, iar actele *soft law* detaliându-i conținutul juridic.

Referințe bibliografice:

1. Actul final de la Helsinki al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, adoptat la 01.08.1975. În vigoare pentru Republica Moldova din 30.01.1992. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte* (1990-1998). Ediție oficială. Vol. 1, Chișinău: Moldpres, 1998, p.145.
2. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, adoptată la 7 decembrie 2000 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:12010P&from=EN> (Vizitat 24.07.2018)
3. Comentariul general nr. 22 la articolul 18 al Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice 30/07/93. CCPR/C/21/Rev.1/Add.4. <http://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/general%20comment%2022.pdf> (Vizitat 23.07.2018)
4. Convenția africană a drepturilor omului și popoarelor, adoptată de Conferința a XVII a șefilor de state și de guverne, iunie 1981, Nairobi, Kenya. <http://www.achpr.org/fr/instruments/achpr/#a8> (Vizitat 23.07.2018)
5. Convenția cu privire la drepturile copilului. New York, 20.11.1989. În vigoare pentru Republica Moldova din 25.02.1993. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte* (1990-1998). Ediție oficială. Vol. 1, Chișinău: Moldpres, 1998, p.51.
6. Convenția interamericană privind drepturile omului, adoptată la San Jose, Costa Rica, în cadrul Conferinței interamericane specializate privind drepturile omului, 22 noiembrie 1969. <https://www.cidh.oas.org/Basicos/French/c.convention.htm> (Vizitat 24.07.2018)
7. Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea Generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 2106 (XX) din 21 decembrie 1965. Intrată în vigoare la 4 ianuarie 1969. În vigoare pentru Republica Moldova din 25.02.1993. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte* (1990-1998). Ediție oficială. Vol. 1, Chișinău: Moldpres, 1998, p.77.
8. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, Roma, 04.11.1950. Ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 1298 din 24.07.1997. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte* (1990-1998). Ediție oficială. Vol. 1, Chișinău: Moldpres, 1998, p. 341.
9. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 1.
10. Declarația Organizației Națiunilor Unite privind eliminarea tuturor formelor de intoleranță și discriminare bazate pe religie sau credință, adoptată la 25 noiembrie 1981, A/RES/36/55 <http://www.un.org/documents/ga/res/36/a36r055.htm> (Vizitat 26.07.2018)
11. Decizia privind libertatea de gândire, conștiință, religie sau credință, adoptată la Reuniunea a 20-a a Consiliului ministerial al OSCE din 6 decembrie 2013. <https://www.osce.org/mc/109339?download=true> (Vizitat 23.07.2018)
12. Decizia privind toleranța și nediscriminarea, adoptată la Reuniunea a 11-a a Consiliului ministerial al OSCE din 1-2 decembrie 2003. <https://www.osce.org/fr/mc/40534?download=true> (Vizitat 23.07.2018)
13. Declarația universală a drepturilor omului. New York, 10.12.1948. Ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 217-XII din 27.07.1990. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte* (1990-1998). Ediție oficială. Vol. 1, Chișinău: Moldpres, 1998, p.11.
14. Documentul final al întrunirii de la Viena a reprezentanților statelor participante la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa, ținută în baza prevederilor Actului final. 1989. <https://www.osce.org/mc/40881?download=true> (Vizitat 25.07.2018)
15. Documentul reuniunii de la Copenhaga a Conferinței privind dimensiunea umană a Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa. 1990. <https://www.osce.org/fr/odihr/elections/14304?download=true> (Vizitat 23.07.2018)
16. Legea privind libertatea de conștiință, de gândire și de religie, nr. 125 din 11.05.2007. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2007, nr. 127-130.
17. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice. New York, 16.12. 1966. Ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.217-XII din 28.07.1990. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte* (1990-1998). Ediție oficială. Vol. 1, Chișinău: Moldpres, 1998, p.32.
18. Protocolul adițional la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților. Paris, 20.03.1952. Semnat de Republica Moldova la 02.05.1996. În vigoare pentru Republica Moldova din 12.09.1997. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte* (1990-1998). Ediție oficială. Vol. 1, Chișinău: Moldpres, 1998, p. 359.

